

સરકારી યોજનાઓના અમલીકરણથી ગુજરાત રાજ્યમાં સ્ત્રી શિક્ષણમાં

આવેલ પરિવર્તનો

ચંદ્રકાંત પ્રજાપતિ

પીએચ.ડી સ્કોલર, ઇતિહાસ વિભાગ, શ્રી ગોવિંદ ગુરુ યુનિવર્સિટી, ગોધરા

આ આર્ટિકલ સ્ત્રી શિક્ષણ અને સમાજમાં સ્ત્રીઓની મુક્તિમાં તેની ભૂમિકાનું વિશ્લેષણ કરવાનો પ્રયાસ કરશે. વધુ વિશિષ્ટ રીતે, તે શિક્ષણ દ્વારા સ્ત્રીઓ ની ઓળખને આકાર આપવામાં સરકાર, સ્વદેશી સ્ત્રીઓ અને વિવિધ સ્ત્રીસંગઠનોની ભૂમિકા અને સામાજિક સંદર્ભમાં તે કેવી રીતે ભજવવામાં આવી તેની તપાસ કરશે. આ અભ્યાસ તે સમયગાળાને આવરી લેશે જેમાં સ્ત્રી શિક્ષણની શરૂઆત થઈ. આ સમયગાળા દરમિયાન સ્ત્રી શિક્ષણનો પરિચય, સ્ત્રીની રાજકીય ચેતનાની અભિવ્યક્તિ અને સ્ત્રીસંગઠનના વિવિધ માર્ગો હતા. પ્રવૃત્તિઓ સૌથી વધુ સ્પષ્ટ થઈ. આ ટેમ્પોરલ સંદર્ભમાં અભ્યાસને આ રીતે ગોઠવવાથી આપણે લિંગ શક્તિના સંબંધોમાં વિવિધ ફેરફારો અને સાતત્ય અને સમાજમાં ભૂમિકાઓ અને મૂલ્યોના સાંસ્કૃતિક નિર્માણને શોધવા માટે સક્ષમ બનાવે.

અમૂર્ત:

છેલ્લા બે દાયકામાં મહિલા સશક્તિકરણની સંપૂર્ણ ચર્ચા કરવામાં આવી છે તે મહિલાઓને સમાન અધિકાર સુનિશ્ચિત કરવા માટે મહિલાઓની સામાજિક, આર્થિક, રાજકીય અને કાનૂની શક્તિ વધારવા અને

સુધારવાનો ઉલ્લેખ કરે છે. વિકસતી અર્થવ્યવસ્થામાં મહિલાઓનો નોંધપાત્ર ફાળો છે. ટકાઉની સિદ્ધિ માટે મહિલા સશક્તિકરણ જરૂરી છે. વિકાસ ઉત્પાદક અને પ્રજનન જીવનમાં સ્ત્રી અને પુરુષ બંનેની સંપૂર્ણ ભાગીદારી જરૂરી છે. વિશ્વના તમામ ભાગોમાં, મહિલાઓ તેમના જીવન, આરોગ્ય અને સુખાકારી માટે જોખમોનો સામનો કરી રહી છે કારણ કે તેઓ કામના વધુ પડતા બોજને કારણે અને તેમના અભાવને કારણે છે. શક્તિ અને પ્રભાવ. મહિલા સશક્તિકરણની વર્તમાન પરિસ્થિતિ સમાજના વિવિધ વર્ગોમાં ખૂબ જ અસંતુલિત છે. મહિલાઓના અધિકારોને પ્રોત્સાહન આપવા, સશક્તિકરણ હાંસલ કરવા, એકંદર આજીવિકા અને મહિલાઓની સામાજિક સ્થિતિ વધારવામાં સાક્ષરતા નિર્ણાયક ભૂમિકા ભજવે છે. મહિલાઓના શક્તિકરણ માટે કાયદા ઘડવા અને નીતિઓના અમલીકરણના માર્ગો દ્વારા વિવિધ પગલાં લેવામાં આવ્યા છે, પરંતુ હજુ પણ એક મોટી અવકાશ છે જે વધુ મજબૂત નીતિઓ અને કાયદાઓના

અમલીકરણ દ્વારા અને જાગૃતિનું વાતાવરણ ઊભું કરીને ભરવાની જરૂર છે.

પરિચય:

સ્ત્રી શિક્ષણ એટલે સ્ત્રીના સ્વતંત્ર વ્યક્તિત્વનો વિકાસ. સ્ત્રી એક સ્વતંત્ર વ્યક્તિત્વ વિકાસ સાથે પોતાની સામે પડેલી પરિસ્થિતિ, વાસ્તવિકતા કે વ્યવહારને સમજવાની સ્વતંત્ર શક્તિ ધરાવે અને એના સંદર્ભમાં પરિસ્થિતિનો મુકાબલો કરવાની, એને વળતો પડકાર આપવાવની, નિર્ણય લેવાની, પરિસ્થિતિ ઉપર ઉઠવાની - ટકી રહેવાની અને ધીરે-ધીરે પણ ચોક્કસ રીતે પ્રગતિ પામવાની સમજણ કેટલા પ્રમાણમાં ધરાવે છે એના ઉપર સ્ત્રી શિક્ષણ નું સ્વરૂપ આધારિત રહે છે. પુરૂષના સ્ત્રી પ્રત્યેના વલણમાં અને સ્ત્રીના પુરૂષ પરત્વેના વલણમાં સ્વસ્થતા, સમતુલન, તટસ્થતા, માનવતા આવે તો સ્ત્રી-પુરૂષ બંનેનો વિકાસ થતાં માનવ સમાજનો માનવીય વિકાસ શક્ય બને. સ્ત્રી-પુરૂષમાં સહજીવનની સાચી સમજણ ઉભી થાય તો માનવ વિકાસનો મર્ગ અવશ્ય ખુલ્લો થાય. આ સમજણના સંદર્ભમાં ગુજરાતના ઇતિહાસમાં સ્ત્રી શિક્ષણ નો વિચાર અને પ્રવૃત્તિ કેવી રીતે થઈ છે તેનું વિશ્લેષણ કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

સ્ત્રી શિક્ષણને અસર કરતા પરિબલો

પરિબલો ઘણા છે. સ્ત્રીઓના શિક્ષણમાં અવરોધો - જેમ કે ગરીબી, બાળ લગ્ન અને લિંગ-આધારિત હિંસા - દેશો અને સમુદાયોમાં અલગ અલગ હોય છે. શિક્ષણમાં રોકાણ કરતી

વખતે ગરીબ પરિવારો ઘણીવાર છોકરાઓની તરફેણ કરે છે.

કેટલાક સ્થળોએ, શાળાઓ છોકરીઓની સલામતી, સ્વચ્છતા અથવા સ્વચ્છતા જરૂરિયાતોને પૂરી કરતી નથી. અન્યમાં, શિક્ષણ પ્રથાઓ લિંગ-પ્રતિભાવશીલ નથી અને પરિણામે શિક્ષણ અને કૌશલ્ય વિકાસમાં લિંગ તફાવતો થાય છે.

શિક્ષણમાં રસ ન હોવો, નાણાકીય અવરોધો, ઘરેલું પ્રવૃત્તિઓ અને/અથવા આર્થિક પ્રવૃત્તિઓમાં વ્યસ્ત રહેવું, શાળા દૂર છે, શિક્ષકોની અપૂરતી સંખ્યા, શિક્ષકોની ગુણવત્તા સંતોષકારક નથી, શૈક્ષણિક સંસ્થામાં જવાનો માર્ગ સલામત નથી, શાળામાં અનુકૂળ વાતાવરણ, મહિલા શિક્ષકની ઉપલબ્ધતા, છોકરીઓ માટે શૌચાલયની ઉપલબ્ધતા, અને લગ્ન.

ઘણા દેશોમાં, તૃતીય શિક્ષણમાં નોંધણી યુવાન સ્ત્રીઓને થોડીક તરફેણ કરે છે, જો કે, વધુ સારા શિક્ષણ પરિણામો સ્ત્રીઓ માટે વધુ સારા કામ અને જીવન પરિણામોમાં અનુવાદ નથી કરી રહ્યા. વૈશ્વિક સ્તરે શ્રમ દળની સહભાગિતા દરોમાં મોટો લિંગ તફાવત છે. તે ખાસ કરીને દક્ષિણ એશિયા અને મધ્ય પૂર્વ અને ઉત્તર આફ્રિકા જેવા પ્રદેશોમાં ખૂબ જ ગંભીર છે, જેમાં પ્રદેશ દીઠ અનુક્રમે 24% અને 20% ના દરે મહિલા શ્રમ દળની ભાગીદારીનો દર સૌથી ઓછો છે. લેટિન અમેરિકા (53%) અથવા પૂર્વ એશિયા (59%) જેવા અન્ય પ્રદેશોમાં જોવા મળે છે તે ધ્યાનમાં લેતા, આ

ભયજનક રીતે નીચા દરો છે, જે હજુ પણ પુરુષો માટેના દરોથી ઓછા છે.

શાળાઓ અને વર્ગખંડોમાં લિંગ પૂર્વગ્રહ એવા સંદેશાઓને પણ પ્રબળ બનાવી શકે છે જે છોકરીઓની મહત્વાકાંક્ષાઓ, સમાજમાં તેમની ભૂમિકા વિશેની તેમની પોતાની ધારણાઓને અસર કરે છે અને શ્રમ બજારની સગાઈની અસમાનતાઓ અને વ્યવસાયિક વિભાજન પેદા કરે છે. જ્યારે લિંગ સ્ટીરિયોટાઇપ્સ શાળા અને વર્ગખંડના શિક્ષણ વાતાવરણની રચના દ્વારા અથવા બાળકની શાળામાં શિક્ષકો, સ્ટાફ અને સાથીઓની વર્તણૂક દ્વારા સંચાર કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે શૈક્ષણિક પ્રદર્શન અને અભ્યાસના ક્ષેત્રની પસંદગી પર સતત અસર કરે છે, ખાસ કરીને નકારાત્મક અસર કરે છે. વિજ્ઞાન, ટેકનોલોજી, એન્જિનિયરિંગ અને મેથેમેટિક્સ (STEM) શિસ્તનો અભ્યાસ કરતી યુવતીઓ.

ગરીબી એ નિર્ધારિત કરવા માટેનું સૌથી મહત્વપૂર્ણ પરિબળ છે કે શું છોકરી તેનું શિક્ષણ મેળવી શકે છે અને પૂર્ણ કરી શકે છે. અભ્યાસો સતત એ વાતને મજબૂત કરે છે કે જે છોકરીઓ બહુવિધ ગેરફાયદાનો સામનો કરે છે - જેમ કે ઓછી કૌટુંબિક આવક, દૂરસ્થ અથવા ઓછી સેવા ધરાવતા સ્થળોએ રહે છે અથવા જેઓ અપંગતા ધરાવે છે અથવા લઘુમતી વંશીય-ભાષાકીય જૂથ સાથે સંબંધ ધરાવે છે - શિક્ષણ મેળવવા અને પૂર્ણ કરવામાં સૌથી વધુ પાછળ છે.

હિંસા છોકરીઓને શિક્ષણ મેળવવા અને પૂર્ણ કરવાથી પણ રોકે છે - ઘણી વખત છોકરીઓને હિંસાનું જોખમ વધે છે અને ઘણી વખત શાળામાં હોય ત્યારે હિંસાનો અનુભવ કરવા માટે તેમને લાંબા અંતર સુધી ચાલવા માટે ફરજ પાડવામાં આવે છે. સૌથી તાજેતરના ડેટાનો અંદાજ છે કે દર વર્ષે અંદાજે 60 મિલિયન છોકરીઓ શાળામાં અથવા શાળાએ જતા સમયે જાતીય હુમલો થાય છે. આનાથી તેમના માનસિક અને શારીરિક સ્વાસ્થ્ય અને એકંદર સુખાકારી માટે ઘણીવાર ગંભીર પરિણામો આવે છે જ્યારે હાજરી ઓછી થાય છે અને ડ્રોપઆઉટનો દર વધુ હોય છે. અંદાજિત 246 મિલિયન બાળકો દર વર્ષે શાળામાં અને તેની આસપાસ હિંસાનો અનુભવ કરે છે, શાળા સંબંધિત લિંગ-આધારિત હિંસાનો અંત મહત્વપૂર્ણ છે. કિશોરાવસ્થાની ગર્ભાવસ્થા જાતીય હિંસા અથવા જાતીય શોષણનું પરિણામ હોઈ શકે છે. જે છોકરીઓ ગર્ભવતી બને છે તેઓને તેમના સમુદાયો તરફથી ઘણી વાર મજબૂત લાંછન અને ભેદભાવનો પણ સામનો કરવો પડે છે. અસમાન લિંગ ધારાધોરણોથી ઘેરાયેલો કલંકનો બોજ છોકરીઓને વહેલું શાળા છોડી દે છે અને પાછી ફરી શકતી નથી. બાળ લગ્ન પણ એક જટિલ પડકાર છે. જે છોકરીઓ નાની ઉંમરે લગ્ન કરે છે તેઓ શાળા છોડી દે છે, તેમના સાથીદારો જેઓ પાછળથી લગ્ન કરે છે તેના કરતાં ઓછા વર્ષોનું શિક્ષણ પૂર્ણ કરે છે. તેઓને નાની ઉંમરે બાળકો થવાની શક્યતા વધુ હોય છે અને તેઓ

તેમના જીવનસાથી દ્વારા આચરવામાં આવતી ઉચ્ચ સ્તરની હિંસાનો ભોગ બને છે. બદલામાં, આ તેમના બાળકોના શિક્ષણ અને આરોગ્ય તેમજ તેમની આજીવિકા કમાવવાની ક્ષમતાને અસર કરે છે. ખરેખર, માધ્યમિક શાળામાં ભણેલી છોકરીઓના લગ્નની શક્યતા છ ગણી વધારે હોય છે કારણ કે તે બાળકો જેઓ ઓછા અથવા ઓછા ભણેલા હોય છે. તાજેતરના અહેવાલ મુજબ, દરરોજ 18 વર્ષથી ઓછી વયની 41,000 થી વધુ છોકરીઓ લગ્ન કરે છે. આ પ્રથાનો અંત લાવવાથી મહિલાઓની અપેક્ષિત શૈક્ષણિક પ્રાપ્તિ અને તેની સાથે તેમની સંભવિત કમાણી વધશે.

સ્ત્રી શિક્ષણને ટેકો આપતી વિવિધ સરકારી યોજનાઓ

કોઈપણ અણધારી સામાજિક આપત્તિ તરફની પ્રગતિને પાછું ખેંચતા જ્વલંત વિખવાદમાંથી સમાજને સ્પષ્ટ કરવા માટે સરકાર દ્વારા વિવિધ કાર્યક્રમો અને યોજનાઓ શરૂ કરવામાં આવે છે. સરકારે મહિલાઓને લગતા મુદ્દાને માન્યતા આપી છે અને મહિલાઓ પર થતા અત્યાચારો સામે લડવા અને તેમની ભાવનાને ઉત્તેજન આપવા માટે વિવિધ યોજનાઓ રજૂ કરી છે.

બેટી બચાવો બેટી પઢાવો યોજના

ચાઇલ્ડ સેક્સ રેશિયો (CSR) માં ઘટાડાનું વલણ, 0-6 વર્ષની વયના છોકરાઓ દીઠ 1000 છોકરીઓની સંખ્યા તરીકે વ્યાખ્યાયિત, 1961 થી અવિરત છે. 1991 માં

945 થી ઘટીને 2001 માં 927 અને આગળ 918 થયો. 2011 માં ચિંતાજનક છે. સીએસઆરમાં ઘટાડો એ મહિલા અશક્તિકરણનું મુખ્ય સૂચક છે. સીએસઆર લિંગ પૂર્વગ્રહ્યુક્ત લિંગ પસંદગી દ્વારા પ્રગટ થયેલ પૂર્વ-જન્મ ભેદભાવ અને છોકરીઓ સામે જન્મ પછીના ભેદભાવ બંનેને પ્રતિબિંબિત કરે છે. એક તરફ છોકરીઓ સામે ભેદભાવ કરતી સામાજિક રચના, સરળ ઉપલબ્ધતા, પરવડે અને બીજી તરફ ડાયગ્નોસ્ટિક સાધનોનો અનુગામી દુરુપયોગ, નીચા ચાઇલ્ડ સેક્સ રેશિયો તરફ દોરી જતા છોકરીઓના જાતિ પસંદગીના નાબૂદીમાં વધારો કરવામાં મહત્વપૂર્ણ છે. બાળકીના અસ્તિત્વ, રક્ષણ અને સશક્તિકરણને સુનિશ્ચિત કરવા માટે સંકલિત અને સંકલિત પ્રયાસોની જરૂર હોવાથી, સરકારે બેટી બચાવો બેટી પઢાવો પહેલની જાહેરાત કરી છે. આનો અમલ રાષ્ટ્રીય ઝુંબેશ દ્વારા કરવામાં આવી રહ્યો છે અને તમામ રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને આવરી લેતા 100 પસંદગીના જિલ્લાઓમાં સીએસઆરમાં નીચું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવી રહ્યું છે. 22મી જાન્યુઆરી 2015ના રોજ શરૂ કરાયેલી યોજનાનો ઉદ્દેશ્ય જાગૃતિ પેદા કરવાનો છે. આ મહિલા અને બાળ વિકાસ મંત્રાલય, આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ મંત્રાલય અને માનવ સંસાધન વિકાસ મંત્રાલયની સંયુક્ત પહેલ છે.

વન સ્ટોપ સેન્ટર યોજના

વન સ્ટોપ સેન્ટર્સ (OSCs)નો હેતુ હિંસાથી પ્રભાવિત મહિલાઓને, ખાનગી અને જાહેર સ્થળોએ, કુટુંબમાં, સમુદાયની અંદર અને કાર્યસ્થળ પર આધાર આપવાનો છે. શારીરિક, જાતીય, ભાવનાત્મક, મનોવૈજ્ઞાનિક અને આર્થિક શોષણનો સામનો કરતી મહિલાઓ, વય, વર્ગ, જાતિ, શિક્ષણની સ્થિતિ, વૈવાહિક સ્થિતિ, જાતિ અને સંસ્કૃતિને ધ્યાનમાં લીધા વિના, સહાય અને નિવારણ સાથે સુવિધા આપવામાં આવશે. જાતીય સતામણી, જાતીય હુમલો, ઘરેલુ હિંસા, હેરફેર, સન્માન સંબંધિત ગુનાઓ, એસિડ એટેક અથવા ચૂડેલ શિકારને લીધે કોઈપણ પ્રકારની હિંસાનો સામનો કરતી પીડિત મહિલાઓ કે જેઓ OSC પાસે પહોંચી છે અથવા તેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે તેમને વિશિષ્ટ સેવાઓ પ્રદાન કરવામાં આવશે. આ યોજના હેઠળ, પ્રથમ તબક્કામાં, તબીબી, કાયદાકીય અને મનોવૈજ્ઞાનિક સહાય સહિતની સેવાઓની સંકલિત શ્રેણીની એક્સેસને સરળ બનાવવા માટે દરેક રાજ્ય/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશમાં એક OSC સ્થાપિત કરવાની કલ્પના કરવામાં આવી છે. વધુમાં, બીજા તબક્કામાં આ દરમિયાન 150 વધારાના કેન્દ્રો લેવામાં આવ્યા છે પ્રથમ તબક્કામાં 36 કેન્દ્રો ઉપરાંત 2016-17. હવે, વર્ષ 2017-18, 2018-19 અને 2019-2020 દરમિયાન પ્રત્યેકમાં 50 વધારાના વન સ્ટોપ કેન્દ્રો સ્થાપિત કરવામાં આવશે. OSC ને 181 અને અન્ય હાલની હેલ્પલાઇન સાથે સંકલિત કરવામાં આવશે. હિંસાથી પ્રભાવિત

અને નિવારણ સેવાઓની જરૂરિયાત ધરાવતી મહિલાઓને આ હેલ્પલાઇન દ્વારા OSC નો સંદર્ભ આપી શકાય છે

મહિલા હેલ્પલાઇન યોજના

મહિલા હેલ્પલાઇનના સાર્વત્રિકરણની યોજનાનો હેતુ હિંસાથી પ્રભાવિત મહિલાઓને રેફરલ (પોલીસ, વન સ્ટોપ સેન્ટર, હોસ્પિટલ જેવી યોગ્ય સત્તા સાથે લિંક કરીને) અને સમગ્ર દેશમાં મહિલાઓ સંબંધિત સરકારી યોજનાઓના કાર્યક્રમોની માહિતી દ્વારા 24 કલાક તાત્કાલિક અને કટોકટી એક સમાન નંબર દ્વારા પ્રતિસાદ આપવાનો છે.

ઉજ્જવલા: હેરફેર અટકાવવા અને ટ્રાફિકિંગ અને કોમર્શિયલ જાતીય શોષણના પીડિતોના બચાવ, પુનર્વસન અને પુનઃ એકીકરણ માટેની વ્યાપક યોજના

સામાજિક ગતિશીલતા અને સ્થાનિક સમુદાયોની સંડોવણી, જાગરૂકતા જનરેશન કાર્યક્રમો, વર્કશોપ/સેમિનાર અને આવી ઘટનાઓ અને અન્ય કોઈપણ નવીન પ્રવૃત્તિ દ્વારા જાહેર પ્રવચનો પેદા કરવા દ્વારા વ્યાવસાયિક જાતીય શોષણ માટે મહિલાઓ અને બાળકોની હેરફેરને રોકવા માટે. પીડિતોને તેમના શોષણના સ્થળેથી બચાવવા અને તેમને સુરક્ષિત કસ્ટડીમાં મૂકવાની સુવિધા માટે. દ્વારા પીડિતોને તાત્કાલિક અને લાંબા ગાળાની પુનર્વસન સેવાઓ પ્રદાન કરવી આશ્રય, ખોરાક, કપડાં, કાઉન્સેલિંગ, કાનૂની સહાય અને માર્ગદર્શન અને વ્યાવસાયિક તાલીમ સહિતની તબીબી

સારવાર જેવી મૂળભૂત સુવિધાઓ/જરૂરિયાતો પૂરી પાડવી. પીડિતોને પરિવાર અને સમાજમાં મોટા પાયે પુનઃ એકીકરણની સુવિધા આપવા માટે સીમા પાર પીડિતોને તેમના મૂળ દેશમાં પરત લાવવાની સુવિધા આપવા માટે.

વર્કિંગ વુમન હોસ્ટેલ

આ યોજનાનો ઉદ્દેશ્ય કામ કરતી મહિલાઓ માટે સલામત અને સગવડતાપૂર્વક સ્થિત આવાસની ઉપલબ્ધતાને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે, તેમના બાળકો માટે જ્યાં પણ શક્ય હોય ત્યાં, શહેરી, અર્ધ શહેરી અથવા તો ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં જ્યાં મહિલાઓ માટે રોજગારીની તકો છે. આ યોજના નવી છાત્રાલયની ઇમારતોના નિર્માણ, હાલની છાત્રાલયની ઇમારતોના વિસ્તરણ અને ભાડાની જગ્યામાં છાત્રાલયની ઇમારતો માટેના પ્રોજેક્ટને મદદ કરી રહી છે. આ યોજના હેઠળ સહાયતા કરવામાં આવતા વર્કિંગ વુમન હોસ્ટેલ પ્રોજેક્ટ્સને તમામ કામ કરતી મહિલાઓને જાતિ, ધર્મ, વૈવાહિક સ્થિતિ વગેરેના સંદર્ભમાં કોઈપણ ભેદભાવ વિના ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવશે, જે યોજના હેઠળ નિર્ધારિત ધોરણોને આધીન છે. જ્યારે આ યોજના હેઠળ સહાયિત પ્રોજેક્ટ્સ કામ કરતી મહિલાઓ માટે છે, જ્યારે નોકરી માટેની તાલીમ હેઠળની મહિલાઓને પણ આવી છાત્રાલયોમાં એકસાથે લેવામાં આવેલી શરતને આધિન રહી શકે છે, આવા તાલીમાર્થીઓએ

છાત્રાલયની કુલ ક્ષમતાના 30% કરતા વધુ કબજો મેળવવો જોઈએ નહીં અને તેઓ જ્યારે પર્યાપ્ત સંખ્યામાં કામ કરતી મહિલાઓ ઉપલબ્ધ ન હોય ત્યારે જ હોસ્ટેલમાં રહી શકે છે. કામ કરતી મહિલાઓના બાળકો, છોકરીઓ માટે 18 વર્ષ સુધીની અને છોકરાઓ માટે 5 વર્ષ સુધીની ઉંમરના બાળકોને તેમની માતા સાથે આવી હોસ્ટેલમાં રહી શકાય છે.

સ્વાધાર ગૃહ (મુશ્કેલ સંજોગોમાં મહિલાઓ માટેની યોજના)

આ યોજના મુશ્કેલ સંજોગોનો ભોગ બનેલી મહિલાઓ માટે સહાયક સંસ્થાકીય માળખાની કલ્પના કરે છે જેથી કરીને તેઓ તેમનું જીવન ગૌરવ અને વિશ્વાસ સાથે જીવી શકે. તે એવી કલ્પના કરે છે કે આવી મહિલાઓ માટે આશ્રય, ખોરાક, કપડાં અને આરોગ્ય તેમજ આર્થિક અને સામાજિક સુરક્ષાની ખાતરી આપવામાં આવે છે. તે એવી પણ કલ્પના કરે છે કે આ મહિલાઓની વિશેષ જરૂરિયાતોની યોગ્ય રીતે કાળજી લેવામાં આવે છે અને કોઈ પણ સંજોગોમાં તેમને ધ્યાન વિના અથવા ત્યજી દેવી જોઈએ નહીં જે તેમના શોષણ અને વેરાન તરફ દોરી શકે છે.

નારી શક્તિ પુરસ્કાર

દર વર્ષે મહિલા અને બાળ વિકાસ મંત્રાલય 8મી માર્ચે આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસની ઉજવણી કરે છે. આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસનું મહત્વ મહિલાઓની સ્થિતિમાં સુધારો લાવવાની પુનઃ પ્રતિજ્ઞામાં રહેલું છે,

ખાસ કરીને જેઓ આપણા સમાજના હાંસિયામાં છે અને તેમને સમાજમાં યોગ્ય સ્થાન મેળવવા માટે સશક્ત બનાવે છે. મહિલા અને બાળ વિકાસ મંત્રાલયે પ્રતિષ્ઠિત મહિલાઓ, સંસ્થાઓ અને સંસ્થાઓને એનાયત કરવા માટે મહિલા પુરસ્કારો માટેની માર્ગદર્શિકામાં સુધારો કર્યો છે. આ પુરસ્કારોને "નારી શક્તિ પુરસ્કાર" કહેવામાં આવશે. હવે, વર્ષ 2016 થી, દર વર્ષે 20 નારી શક્તિ પુરસ્કાર એનાયત કરવામાં આવશે. આ પુરસ્કારો 8મી માર્ચે આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસ (IWD)ના અવસરે એનાયત કરવામાં આવશે. દરેક કેટેગરીના એવોર્ડમાં પ્રમાણપત્ર અને રોકડ રકમ હશે. આ પુરસ્કાર પ્રતિષ્ઠિત અથવા ઉત્કૃષ્ટ સંસ્થાઓ અથવા સંસ્થાઓ અને વ્યક્તિઓને આપવામાં આવશે. આ પુરસ્કારોની સંસ્થા સાથે મહિલા અને બાળ વિકાસ મંત્રાલય દ્વારા આપવામાં આવતા અગાઉના તમામ મહિલા પુરસ્કારોનું અસ્તિત્વ બંધ થઈ ગયું હતું.

મહિલા પોલીસ સ્વયંસેવકો

લિંગ સંબંધિત ચિંતાઓ પર પોલીસની પહોંચને સરળ બનાવવા માટે સ્થાનિક સેટિંગ્સમાં નેતૃત્વને પ્રોત્સાહન આપવા માટે MPV ની કલ્પના સશક્ત, જવાબદાર, સામાજિક રીતે જાગૃત મહિલાઓ તરીકે કરવામાં આવી છે. તેઓ સમાજ અને પોલીસ વચ્ચે ઇન્ટરફેસ હશે. મહિલાઓ સામેના ગુના સામે લડવા માટે એક MPV જાહેર-પોલીસ ઇન્ટરફેસ તરીકે કામ કરશે.

એમપીવીનો વ્યાપક આદેશ મહિલાઓ સામેની હિંસાની ઘટનાઓની જાણ કરવાનો છે જેમ કે ઘરેલુ હિંસા, બાળ લગ્ન, દહેજ ઉત્પીડન અને જાહેર સ્થળોએ મહિલાઓ દ્વારા થતી હિંસા. તે સમુદાય માટે રોલ મોડલ તરીકે કામ કરશે. MPV એ માનદ પદ છે.

મહિલા શક્તિ કેન્દ્રો (MSK)

નાણામંત્રીના બજેટ ભાષણ (2017-18)માં "મહિલા શક્તિ કેન્દ્ર" ની સ્થાપના કરવાની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી જેનો હેતુ "ગ્રામીણ મહિલાઓને સશક્તિકરણ કરવા માટે વન સ્ટોપ કન્વર્જન્ટ સર્પોટ સેવાઓ પ્રદાન કરવાનો છે. કૌશલ્ય વિકાસ, રોજગાર, ડિજિટલ સાક્ષરતા, આરોગ્ય અને પોષણ માટેની તકો. તદનુસાર, છત્ર યોજના પ્રધાનમંત્રી મહિલા શક્તિકરણ યોજના (PMMSY) હેઠળ મહિલા શક્તિ કેન્દ્ર (MSK) નામની નવી પેટા યોજનાને 2017-18 દરમિયાન 2019-20 સુધી અમલીકરણ માટે મંજૂરી આપવામાં આવી છે. આ યોજના ગ્રામીણ મહિલાઓને સંપર્ક કરવા માટે ઇન્ટરફેસ પ્રદાન કરશે. સરકાર તેમના અધિકારો મેળવવા અને જાગૃતિ પેદા, તાલીમ અને ક્ષમતા નિર્માણ દ્વારા તેમને સશક્ત બનાવવા માટે. વિદ્યાર્થી સ્વયંસેવકો સ્વૈચ્છિક સમુદાય સેવા અને લિંગ સમાનતાની ભાવનાને પ્રોત્સાહિત કરશે. આ વિદ્યાર્થી સ્વયંસેવકો "પરિવર્તનના એજન્ટ" તરીકે સેવા આપશે અને તેમના સમુદાયો અને રાષ્ટ્ર પર કાયમી અસર કરશે.

નવી સ્કીમ MSK વિવિધ સ્તરે કામ કરવાની પરિકલ્પના છે. જ્યારે, રાષ્ટ્રીય સ્તર (ડોમેન આધારિત જ્ઞાન સપોર્ટ) અને રાજ્ય સ્તર (મહિલાઓ માટે રાજ્ય સંસાધન કેન્દ્ર) માળખાં મહિલાઓ સંબંધિત મુદ્દાઓ પર સંબંધિત સરકારોને તકનીકી સહાય પ્રદાન કરશે, જિલ્લા અને બ્લોક સ્તરના કેન્દ્રો MSK ને સમર્થન આપશે અને તે પણ આપશે. 640 જિલ્લાઓમાં BBBP સહિત મહિલા સશક્તિકરણ યોજનાઓને તબક્કાવાર આવરી લેવાશે. MSK બ્લોક સ્તરની પહેલના ભાગરૂપે 115 સૌથી પછાત જિલ્લાઓમાં વિદ્યાર્થી સ્વયંસેવકો દ્વારા સામુદાયિક જોડાણની કલ્પના કરવામાં આવી છે. વિદ્યાર્થી સ્વયંસેવકો વિવિધ મહત્વની સરકારી યોજનાઓ/કાર્યક્રમો તેમજ સામાજિક મુદ્દાઓ કે જે આપેલ બ્લોક (અથવા સમકક્ષ વહીવટી એકમ, જ્યારે આવા બ્લોક ન હોય ત્યારે) મહિલાઓના જીવન પર અસર કરે છે તે અંગે જાગૃતિ પેદા કરવામાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવશે. .

નિર્ભયા

મહિલાઓ અને છોકરીઓ સામે હિંસા અને દુર્વ્યવહાર શેરીઓમાં, જાહેર પરિવહનમાં અને અન્ય જાહેર સ્થળોએ વારંવાર થાય છે. આવી ઘટનાઓ મહિલાઓના ગતિશીલતાના અધિકારને પ્રતિબંધિત કરે છે, તેમની સ્વતંત્ર રીતે ચાલવાની અને તેમની પસંદગીની જાહેર જગ્યાઓમાં ફરવાની તેમની સ્વતંત્રતાને નિરાશ કરે છે. આવી હિંસા આવશ્યક સેવાઓની તેમની

પહોંચને પણ મર્યાદિત કરે છે અને તેમના સ્વાસ્થ્ય અને સુખાકારી પર પ્રતિકૂળ અસર કરે છે. આ સંદર્ભમાં, અને ડિસેમ્બર 2012 ની દુર્ઘટનાને પગલે, સરકારે એક સમર્પિત ફંડ - નિર્ભયા ફંડની સ્થાપના કરી છે - જેનો ઉપયોગ ખાસ કરીને મહિલાઓની સલામતી અને સુરક્ષાને સુધારવા માટે રચાયેલ પ્રોજેક્ટ્સ માટે કરી શકાય છે. તે એક નોન-લેપ્સેબલ કોર્પસ ફંડ છે, જેનું સંચાલન નાણા મંત્રાલયના આર્થિક બાબતોના વિભાગ દ્વારા કરવામાં

આવે છે. નાણા મંત્રાલય દ્વારા તા. 25.03.2015 જારી કરાયેલ માર્ગદર્શિકા મુજબ, મહિલા અને બાળ વિકાસ મંત્રાલય (MWCD) મૂલ્યાંકન/સુચન કરવા માટે નોડલ મંત્રાલય છે.

નિર્ભયા ફંડ હેઠળ ભંડોળ પૂરું પાડવા માટેની દરખાસ્તો અને યોજનાઓ. MWCD આગળ મંત્રાલયો/વિભાગો સાથે મળીને મંજૂર યોજનાઓની પ્રગતિની સમીક્ષા અને દેખરેખ રાખવાની જવાબદારી ધરાવે છે.

અન્ય યોજનાઓ:

જૂન 2015 માં શરૂ કરાયેલ નંદ ઘર યોજનાનો ઉદ્દેશ્ય 0-6 વય જૂથના બાળકોને પોષણ પ્રદાન કરવાનો છે અને સગર્ભા અથવા સ્તનપાન કરાવતી માતાઓને પણ કુપોષણ સામે લડવાનો છે.

2012 માં શરૂ કરાયેલ રાજીવ ગાંધી નેશનલ કેથે યોજના સ્વતંત્રતાની વધુ ભાવના સાથે મહિલાઓની કાર્યકારી અને આર્થિક ભાગીદારીને પ્રોત્સાહિત કરે છે.

પ્રધાનમંત્રી વંદના યોજના સૌપ્રથમ 2010 માં શરૂ કરવામાં આવી હતી જેનો ઉદ્દેશ્ય સુરક્ષિત ડિલિવરી અને પ્રથમ બાળક ધરાવતી માતાઓ માટે સારું પોષણ સુનિશ્ચિત કરવાનો છે.

મહિલા ઇ-હાટનો હેતુ અર્થતંત્રમાં મહિલા ઉદ્યોગસાહસિકોના નાણાકીય સમાવેશને મજબૂત કરવાનો છે

નિષ્કર્ષ:

પરિવર્તન હાંસલ કરવા માટે નીતિ અને પ્રોગ્રામ ક્રિયાઓની જરૂર છે જે સુરક્ષિત આજીવિકા અને આર્થિક સંસાધનોની મહિલાઓની પહોંચમાં સુધારો કરશે, ધરકામના સંદર્ભમાં તેમની આત્યંતિક જવાબદારીઓને દૂર કરશે, શિક્ષણના અસરકારક કાર્યક્રમો દ્વારા સામાજિક જાગૃતિ વધારશે. શિક્ષણ એ મહિલાઓને જ્ઞાન, કૌશલ્ય અને આત્મવિશ્વાસથી સશક્ત બનાવવાનું સૌથી મહત્વપૂર્ણ માધ્યમ છે. તેથી, જાગૃતિ પેદા કરવી અને પગલાં ઘડવું મહત્વપૂર્ણ છે

તે તમામ પ્રથાઓને દૂર કરવામાં મદદ કરશે જે ફરીથી મહિલાઓ સાથે ભેદભાવ કરે છે, મહિલાઓ સામેની હિંસા, મહિલાઓ સામે નોકરીદાતાઓ દ્વારા ભેદભાવપૂર્ણ પ્રથાઓ અને તેમને સશક્તિકરણની તકો પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રોત્સાહિત કરે છે. દરેક સમુદાય અને સમાજમાં રાજકીય પ્રક્રિયા અને જાહેર જીવનના તમામ સ્તરે મહિલાઓની સમાન ભાગીદારી અને સમાન પ્રતિનિધિત્વને વેગ આપવા માટે સરકારે

તંત્રની સ્થાપના કરવી જોઈએ. જો કે ભારત સરકાર દ્વારા ઘરેલું હિંસાથી મહિલાઓનું રક્ષણ અધિનિયમ, 2005 જેવા અનેક પ્રયાસો કરવામાં આવ્યા છે.

દહેજ અને ઘરેલું હિંસા. સરકારે 2017 માં મેટરનિટી બેનિફિટ એક્ટ હેઠળ નોકરીમાં મહિલાઓ માટે પ્રસૂતિ રજા વધારી છે. પરંતુ હજુ પણ એક વિશાળ અંતર છે જેને ભરવાની જરૂર છે, સરકાર, સામાન્ય લોકોની ભાગીદારી અને મહિલાઓના અધિકારો વિશે જાગૃતિ ફેલાવવા અને સાક્ષરતા વધારવા, કૌશલ્યો ઉમેરવા અને મહિલાઓની આજીવિકા સુધારવા માટે તમામ પગલાં લેવા અને આ રીતે મહિલાઓના જરૂરી સશક્તિકરણ માટે વિવિધ સંગઠનો જરૂરી છે.

સંદર્ભસૂચિ:-

- <http://www.perspectives.devalt.org/2018/03/20/literacy-women-empowerment-and-sustainable-development/>
- <https://gujaratindia.gov.in/initiatives/initiatives.htm?InitiativeId=Jr8IjlsO7h8X7hPx1JgSw==>
- <https://www.worldvision.com.au/womens-empowerment/>
- <https://wcd.nic.in/schemes-listing/2405>
- https://www.researchgate.net/publication/334249287_Women_Empowerment_through_Self_Help_Groups-Interventions_towards_Socio-Economic_Welfare
- http://www.globalgujarat.com/Women_Empowerment.html#:~:text=Gujarat%20become%20first%20state%20in,of%20the%20Chief%20Minister%20Smt.-
- https://www.researchgate.net/publication/331927010_Status_of_Women_in_Rural_Areas
- https://en.wikipedia.org/wiki/Jyotirao_Phule
- [https://en.wikipedia.org/wiki/Women%27s_empowerment#:~:text=Women's%20empowerment%20\(or%20female%20empowerment,awareness%2C%20literacy%2C%20and%20training](https://en.wikipedia.org/wiki/Women%27s_empowerment#:~:text=Women's%20empowerment%20(or%20female%20empowerment,awareness%2C%20literacy%2C%20and%20training)